

УДК 376-056.24:373:34

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ РІЗНОПРОФІЛЬНИХ ФАХІВЦІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Інна ЛУЦЕНКО, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна, inna_lko@ukr.net

У статті розкривається законодавче та нормативно-правове підґрунтя організації командної взаємодії різнопрофільних фахівців в умовах інклюзивного навчання та їхня роль у забезпеченні психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами, супровід, асистент учителя, індивідуальна програма розвитку.

Інна ЛУЦЕНКО, Институт специальной педагогики Национальной академии педагогических наук Украины, г. Киев, Украина

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ И НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РАЗНОПРОФИЛЬНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ

В статье раскрываются законодательные и нормативно-правовые аспекты организации командного взаимодействия разнопрофильных специалистов в условиях инклюзивного обучения, их роль в обеспечении психолого-педагогического сопровождения ребенка с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, дети с особыми образовательными потребностями, сопровождение, асистент учителя, индивидуальная программа развития.

Inna LUTSENKO, Institute of Special Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORGANIZATIONAL AND REGULATORY ASPECTS OF ACTIVITY OF DIVERSIFIED SPECIALISTS IN INCLUSIVE EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

The article deals with the legal and regulatory framework in Ukraine for the organization of team interaction of diversified specialists in the conditions of inclusive educational establishment. In the article, team support of a child with special educational needs is considered at the class level, at school level, and at the level of support of the additional experts who are not employees of the school.

Taking into account role of each person of team interaction marks their basic functions and the relationship between the existing levels of team.

Keywords: inclusive education, children with special educational needs, support, teacher assistant.

© Луценко І., 2015

Сучасні реформаційні процеси в освітній галузі визначають актуальність проблеми, щодо місця та ролі педагогічних працівників у культурно-освітньому просторі, в системі допомоги дітям з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана, насамперед, із суперечністю між сучасними суспільними змінами, інноваційними процесами в сфері освіти та державно-управлінським забезпеченням цих процесів [1 – 8].

Сьогодні важливим і невирішеним залишається питання залучення фахівців спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів до масових шкіл з метою надання консультативної допомоги педагогам і батькам дитини з особливими освітніми потребами та проведення корекційно-розвивальної роботи з цією категорією вихованців. З одного боку є низка нормативно-правових актів, які наголошують на важливості даного питання, а з іншого – відсутність механізму надання таких додаткових послуг на загальнодержавному рівні унеможлиблює його вирішення.

Із запровадженням інклюзивної освіти в Україні оптимізується мережа спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, кількість вихованців у яких істотно зменшується [9, 7 – 18].

Постає питання: які зміни мають відбутися в освітній галузі аби зберегти потужний кадровий потенціал системи спеціальної освіти та ефективно використати наявний ресурс для підтримки інклюзивної освіти в Україні.

Про виклики системи спеціальної освіти з огляду на соціалізацію вихованців вказував ще Л. Виготський. Він наполягав на створенні такої системи навчання, у якій вдалося б органічно пов'язати спеціальну освіту із загальною. Це необхідно, оскільки при всіх перевагах наша спеціальна школа відрізняється тим основним недоліком, що вона замикає свого вихованця у вузьке коло колективу, створює замкнутий світ, у якому все «приспосовано до дефекту дитини, все фіксує її увагу на своєму недоліку і не вводить її в справжнє життя».

Отже, пріоритетними у реалізації інклюзивної освіти в Україні мають стати завдання, спрямовані на розроблення моделей взаємодії між фахівцями загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів, навчально-реабілітаційних центрів та закріплення такої взаємодії на рівні державного регулювання.

Мета статті: окреслити механізми взаємодії команди фахівців, які залучені до навчального процесу, їхні функції та обов'язки у забезпеченні індивідуального супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання

З ратифікацією нашою державою Конвенції ООН про права людей з інвалідністю стандарти забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, стали обов'язковими для виконання Україною і з 2009 року починається активний рух реформаційних процесів у напрямку запровадження інклюзивної освіти в системі загальної середньої освіти, а з 2014 року, з внесенням відповідних змін до законодавства, і в системі дошкільної освіти.

На тлі непослідовності й непланованості змін у системі освіти дітей з особливими освітніми потребами виникають труднощі організаційно-методичного забезпечення інноваційних процесів.

Як засвідчив проведений аналіз літературних джерел, контекст загальноєвропейських і загальноосвітніх трансформацій створив підґрунтя для запровадження нових підходів у навчанні та вихованні дітей з особливими освітніми потребами, однак нормативно-правове регулювання цих змін потребує вдосконалення [11, 311 – 351]. Нагальною вбачається необхідність приведення законодавчого та нормативно-правового підґрунтя у відповідність до загальноєвропейських стандартів та принципів інклюзивної освіти.

Як зазначив аналіз нормативно-правових документів, із внесенням у 2014 році змін до Закону України «Про дошкільну освіту» стало поступом у відкритті інклюзивних груп у

дошкільних навчальних закладах із метою надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами за місцем їх проживання. Однак, Порядок комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах становить певні обмеження для даної категорії дітей. Актуальності набуває питання забезпечення відповідного супроводу дітям з особливими освітніми потребами, зокрема, асистентом, якого відповідно до вищезазначеного документа передбачено для дітей з тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату, які самостійно не пересуваються і потребують індивідуального догляду. Медичне обслуговування дітей в інклюзивній групі дошкільного навчального закладу забезпечується медичними працівниками цього закладу відповідно до затверджених штатних нормативів та посадових обов'язків. Отже, у дошкільних навчальних закладах передбачається введення додаткових посад асистента та наголошується на забезпеченні медичного супроводу, але нормативно-правового документа, який визначав би організаційно-методичні аспекти діяльності зазначених фахівців досі немає.

У системі загальної середньої освіти процес запровадження інклюзивного навчання регламентовано Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 872 від 15 серпня 2011 року. Зазначений документ описує механізм запровадження інклюзивного навчання. Основоположними є визначення умов для запровадження інклюзивного навчання, застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей, індивідуалізація навчально-виховного процесу шляхом розроблення індивідуальних навчальних планів і програм, питання комплектування класів з інклюзивним навчанням.

Ефективність інклюзивного навчання залежить від багатьох умов, і в першу чергу – залучення необхідних різнопрофільних фахівців із метою вироблення загальної стратегії навчання дитини в умовах інклюзивного навчання та забезпечення необхідної корекційно-розвивальної складової цього процесу.

Важлива роль покладається на працівників психологічної служби системи освіти, які здійснюють психолого-педагогічне супроводження як дитини, так і процесу навчання, проводять корекційно-розвиткові заняття з дітьми, які мають особливі освітні потреби.

Як засвідчує практичний досвід фахівців навчальних закладів, основні завдання працівників психологічної служби в системі інклюзивної освіти такі:

- запровадити системну консультативну, психолого-педагогічну допомогу батькам дітей зазначеної категорії, починаючи з раннього віку;
- забезпечити фаховий психолого-педагогічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах;
- сприяти формуванню позитивних міжособистісних стосунків учнів з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесників у процесі внутрішкільної інтеграції.

Певні обов'язки покладаються на **асистента вчителя**, який забезпечує особистісно орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу, бере участь у розробленні й виконанні індивідуальних навчальних планів та програм, в адаптації навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

В Україні посада асистента вчителя нова. Лише в 2010 році Міністерство праці та соціальної політики доповнило Класифікатор професій посадою асистента вчителя, а згодом до Переліку посад педагогічних і науково-педагогічних працівників, Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів із розрахунку 0,5 ставки на клас.

Як засвідчує проведений аналіз підзаконних актів, із введенням нової посади виникає дуже багато запитань і суперечностей, пов'язаних, як з вимогами до підготовки асистента вчителя, так і до окреслення його функціональних обов'язків у школі, оплати праці.

У структурі командної взаємодії важливою є функція **консультантів психолого-медико-педагогічних консультацій** (ПМПК), висновок яких про особливості розвитку ди-

тини, рекомендовану навчальну програму, необхідність корекційно-розвивальної роботи із визначеною кількістю корекційних занять на тиждень, надається при вступі дитини до школи у встановленому порядку.

У зв'язку із запровадженням змін у навчанні дітей з особливими освітніми потребами та переорієнтацією функцій ПМПК з медичного на соціальний підхід, зміст психолого-педагогічного висновку не містить медичного діагнозу, а передбачає формулювання, щодо особливостей психічного розвитку дитини та її психологічний стан з використанням лексичних засобів у контексті психолого-педагогічної термінології. При цьому у висновку зазначаються ті основні показники, які мають значення для диференціації станів розумового розвитку дитини. Рекомендації психолого-медико-педагогічних консультацій відображають напрями психолого-педагогічної роботи з дитиною, спрямовані на реалізацію потенціалу розвитку і виховання, враховуючи її індивідуальні особливості засвоєння знань, навичок, практичного та соціального досвіду.

Аналіз діяльності експериментальних навчальних закладів, які впроваджують інклюзивне навчання вказує на те, що модель такої фахової допомоги зосереджена на індивідуальних рекомендаціях фахівців щодо окремих аспектів навчально-пізнавальної діяльності учня з особливими освітніми потребами.

Досліджуючи моделі взаємодії команди фахівців експериментальних закладів у здійсненні супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання, спостерігаються зміни акцентів такої допомоги фахівців з дитини, як суб'єкта навчальної діяльності, на педагогів як надавачів освітніх послуг. Адже, працюючи з дитиною, педагоги загальноосвітніх навчальних закладів зустрічаються з проблемами, зумовленими недостатнім рівнем знань у галузі спеціальної педагогіки, специфіки роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Знайти розв'язання даної проблеми можна за допомогою залучення до спільної роботи фахівців системи спеціальної освіти, фахівців закладів медико-соціальної реабілітації, діяльність яких має бути сфокусована передусім не на подолання наявних труднощів в учнів, а на наданні системи знань педагогам, аби уникнути цих труднощів. Разом із тим, така співпраця фахівців має бути зосереджена на удосконаленні організаційно-дидактичних умов функціонування закладу, які ґрунтуються на основі інклюзивних підходів.

З точки зору організаційних чинників у побудові ефективного супроводу дитини з особливими освітніми потребами та організації співробітництва між фахівцями, у кожному навчальному закладі має бути створена команда індивідуального супроводу дитини, мета якої – пошук ефективних технологій у навчанні дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Командний підхід до вивчення особливостей та організації супроводу дитини з особливими освітніми потребами сприяє консолідації зусиль для усвідомлення членами команди проблем і потреб учня в комплексі, а не лише під кутом зору кожного окремого фахівця.

Як засвідчив аналіз результатів експериментальної діяльності, основа концепція поняття «команда» ґрунтується на єдності й спільному баченні стратегічної мети та колективної відповідальності за її досягнення. Ефективну команду, зокрема інклюзивного навчального закладу, характеризують наступні ознаки:

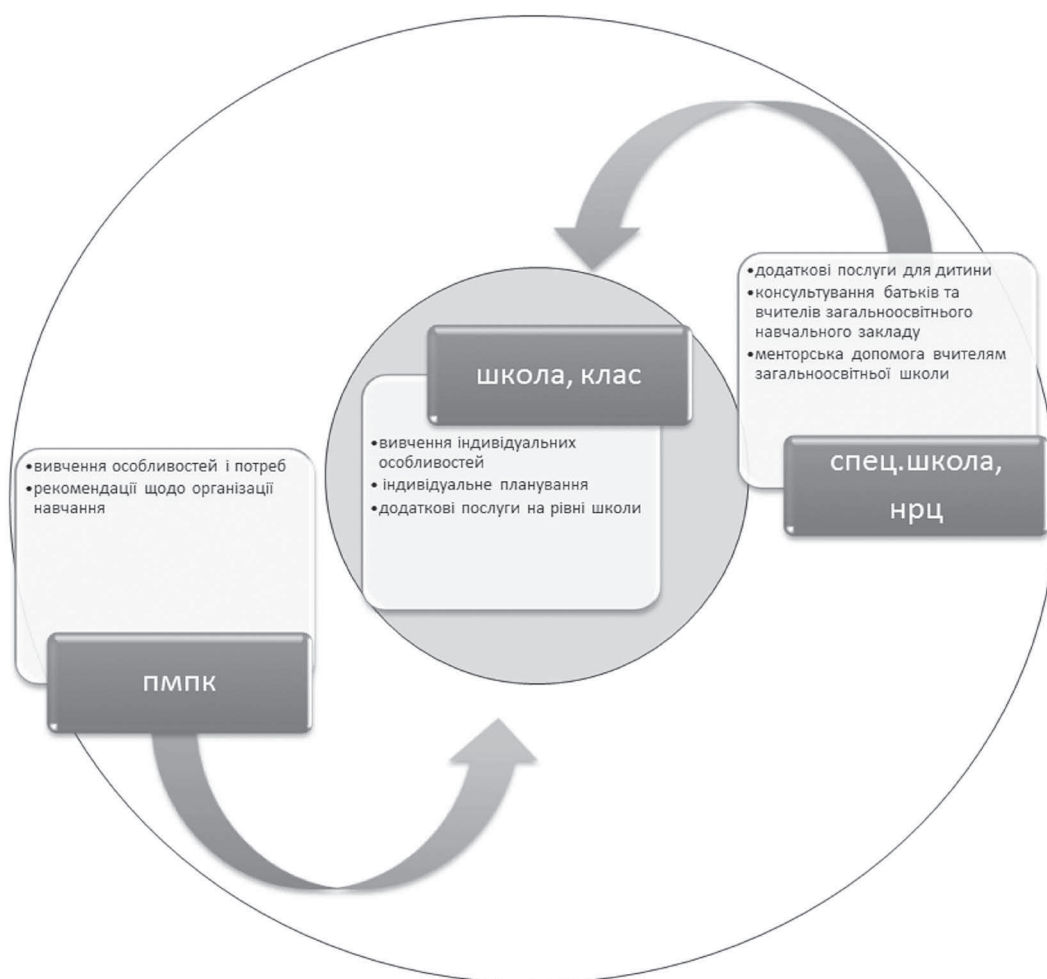
- спільна діяльність;
- спільні завдання;
- спільну відповідальність;
- розподіл обов'язків;
- особистісна неформальна взаємодія;
- взаємодоповнюючий (за професійними та психологічними характеристиками) склад групи;
- участь усіх учасників команди у напрацюванні рішень;
- взаємний вплив;
- стосунки, побудовані на довірі [10, 7 – 13].

Команда супроводу дитини з особливими освітніми потребами має трьохрівневу структуру (мал. 1):

- команда на рівні класу (учитель, асистент учителя, батьки, дитина);
- шкільна команда (працівники школи, які долучаються до вивчення особливостей розвитку дитини і подальшого супроводу);
- команда підтримки (додаткові фахівці, які не є працівниками школи).

З огляду на ролі кожного суб'єкта командної взаємодії можна окреслити їхні основні функції та взаємозв'язки між наявними рівнями команд.

Мал. 1

Відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, зарахування дітей з особливими освітніми потребами до класів з інклюзивним навчанням здійснюється в установленому порядку відповідно до висновку **психолого-медико-педагогічної консультації (ПМПК)**.

Як структура системи освіти ПМПК оновила зміст своєї діяльності з орієнтацією на потреби сім'ї, на партнерство всіх підрозділів і структур, які займаються, навчанням та реабілітацією дітей з особливими освітніми потребами, забезпечуючи консультаційну, ме-

тодичну, психолого-педагогічну, корекційно-розвивальну, прогностичну, профілактичну, інформаційно-аналітичну, просвітницьку функції.

Маючи розширену мережу ПМПК і потужний кадровий потенціал в своєму складі, консультанти служби проводять психолого-медико-педагогічне вивчення дитини у присутності її батьків, визначаючи стан розвитку психічних функцій, потреби дитини, необхідність супроводу асистента вчителя за умови інклюзивного навчання, та ступеня додаткової корекційної допомоги додатковими фахівцями.

Психолого-педагогічного вивчення проводиться із врахуванням прав дитини. А саме:

- а) відбувається у присутності батьків, на засадах добровільності, що підтверджується їхньою письмовою заявою, яка зберігається в архіві консультації;
- б) передбачає відкритість процесу обстеження, даючи можливість батькам спостерігати весь процес, брати участь в обстеженні та обговоренні результатів;
- в) проводиться у формі колегіального засідання фахівців, що дає змогу зменшити долю суб'єктивізму в оцінці особливостей розвитку дитини;
- г) проводиться рідною мовою дитини, реалізуючи право дитини на збереження власної культури;
- д) проводиться в максимально комфортних умовах для дитини з урахуванням фізичних можливостей, стану здоров'я та психологічного стану;
- ж) може бути пролонгованим залежно від складності порушень та стану дитини;
- з) передбачає детальне консультування батьків щодо особливостей психічного розвитку дитини, її особливих освітніх потреб, належних методів навчання, можливостей здобуття освіти.

Консультанти ПМПК за результатами психолого-педагогічного вивчення, оцінки труднощів та потенційних можливостей розвитку дитини, формують висновок та рекомендації щодо розвитку, змісту, форм і методів навчання з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини.

З огляду на переосмислення освітньої парадигми щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами, висновки формулюються таким чином, щоб уникнути дискримінуючих висловлювань або розголошення медичних діагнозів дитини з інвалідністю. Вони містять описову інформацію, необхідну працівникам освіти, про сильні та слабкі сторони дитини, а також рекомендації щодо врахування і задоволення особливих потреб дитини у навчанні.

Висновки про форму навчання формулюються за участі та з обговоренням із батьками дитини, або особами, що їх замінюють, із врахуванням права дитини на збереження контактів із родиною та видаються особисто батькам.

ПМПК є складовою команди підтримки навчального закладу, оскільки діяльність її не вичерпується лише діагностичною функцією. Вона тісно співпрацює з навчальними закладами, надаючи консультативно-методичну допомогу **педагогам**, які продовжують процес вивчення індивідуальних особливостей, можливостей та труднощів дитини у навчанні.

З цією метою проводиться цілеспрямоване спостереження за всіма сферами розвитку дитини. Оскільки адаптація дитини починається із встановлення міжособистісних стосунків, варто звернути увагу на індикатори розвитку *соціально-емоційної сфери*:

- добре спілкується з ровесниками, знаходить спільну мову, бере участь в іграх, виявляє інтерес до навчальних видів діяльності;
- виявляє привітність та готовність спілкуватися, успішно співпрацює з іншими;
- доброзичливий до інших, малоактивний чи дещо замкнений;
- спілкується з ровесниками, охоче бере участь у роботі групи;
- у спілкуванні доброзичливий;
- реагує на похвалу, дуже радіє від успіху;
- добре працює разом із асистентом учителя;
- виявляє почуття гордості за досягнуті успіхи.

Також, важливо вивчити наявний рівень знань та вмінь, та співставити вимоги програми із можливостями школяра. Такий аналіз є підґрунтям для визначення освітніх галузей, у яких учень потребує допомоги, та окреслення мети та короткострокових завдань у навчанні й розвитку дитини.

Значну роль в організації навчально-виховного процесу та ефективності навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання відіграє **асистент учителя**. Як засвідчує практика педагогів експериментальних навчальних закладів, функції асистента учителя є лише орієнтиром при складанні посадової інструкції, посадові обов'язки мають визначатися, виходячи із необхідної допомоги дитині з особливими освітніми потребами. Кожна така дитина має свої особливості й потреби, на які зосереджена увага фахівців шкільної команди. Саме така група фахівців визначає, якого супроводу потребує дитина і допомоги асистента вчителя. Отже, на визначення обов'язків конкретного асистента вчителя впливають такі чинники, як потреби учнів, потреба вчителя в інформації про дитину та організації навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням.

До процесу вивчення дитини долучаються й інші фахівці закладу, зокрема **працівники психологічної служби**, організуючи соціально-психологічний супровід дітей з особливими освітніми, що сприяє прилаштуванню освітнього середовища до потреб дитини з урахуванням її особливостей та можливостей, забезпеченню соціальних потреб.

З цією метою проводиться вивчення індивідуальних особливостей учня, його можливостей і потреб, рівень сформованості у нього пізнавальних процесів і дій.

Отже, діагностична робота спрямована на вивчення:

- співвідношення рівня розумового розвитку дитини і вікової норми;
- рівня розвитку когнітивної сфери;
- особливості емоційно-волової сфери;
- індивідуально-типологічних особливостей;
- розумової працездатності й темпу розумової діяльності.

Під час вивчення психічного розвитку дитини психолог виявляє чинники, що зумовлюють труднощі пізнавальної діяльності дитини, її спілкування та соціальної адаптації, а також ті резерви, на які можна базуватися у корекційно-розвитковій роботі.

Завдання психолога – надати до Індивідуальної програми розвитку узагальнену інформацію за результатами проведеного вивчення та рекомендації стосовно врахування індивідуальних особливостей дитини у навчально-виховному процесі та взаємодії з шкільним оточенням.

Функції психолога треба розглядати як у контексті командної взаємодії фахівців, так і в контексті професійної діяльності, а саме:

- виявлення дітей, у яких виникають труднощі у навчанні, спілкуванні та взаємодії з оточуючими; визначення причин цих труднощів; за потреби, скерування до відповідних фахівців з метою встановлення причин та надання допомоги.
- проведення спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб.
- участь, у рамках своєї компетенції, у складанні розгорнутої психолого-педагогічної характеристики на дитину та її індивідуальної програми розвитку.
- участь у підготовленні документів для розгляду на засіданнях психолого-медико-педагогічних консультацій.
- участь, у рамках своєї компетенції, у складанні розгорнутої психолого-педагогічної характеристики на дитину та її індивідуальної програми розвитку.
- участь у підготовленні документів для розгляду на засіданнях психолого-медико-педагогічних консультацій.

До команди фахівців супроводу дитини з особливими освітніми потребами залучається **соціальний педагог**, окрім загальних функцій якого визначені такі:

- представляє інтереси дитини з особливими освітніми потребами у відповідних органах і службах;
- забезпечує дитину з особливими освітніми потребами та її батьків інформацією про інфраструктуру позашкільних навчальних закладів у мікрорайоні, місті, селі, сприяє участі дитини в гуртках, секціях з урахуванням її можливостей.

Усі учні, у тому числі з особливими освітніми потребами, мають свої інтереси та схильності, які важливо вивчати та розвивати у позанавчальній діяльності. Тому соціальному педагогу навчального закладу необхідно:

- переконати керівників клубів і гуртків заохочувати дітей з особливими освітніми потребами до участі в заняттях;
- запрошувати учнів з особливими освітніми потребами до вибору клубів, гуртків та видів спорту, які допоможуть їм бути частиною шкільного колективу;
- вивчаючи інтереси дітей, надавати пропозиції щодо створення мережі клубів і гуртків з різних видів діяльності, в яких учні з особливими освітніми потребами можуть брати активну участь;
- залучати учнів з особливими освітніми потребами до подорожей, зборів та до іншої соціальної діяльності.

Аналізуючи контингент дітей з особливими освітніми потребами, залучених до загальноосвітніх навчальних закладів, як вказують статистичні дані управлінської освіти, значна частина дітей має проблеми, пов'язані з мовленнєвою діяльністю та потребує додаткових послуг **учителя-логопеда**. У процесі командної взаємодії та професійної діяльності логопеда можна окреслити такі функції:

- *діагностична* – проявляється в обстеженні дітей і визначенні типу порушень;
- *корекційна* – участь логопеда в здійсненні системи спеціальних логопедичних заходів, спрямованих на подолання або ослаблення недоліків розвитку, властивих дітям з порушеннями мовлення, і сприяючих не тільки виправленню окремих порушень, але й формуванню особистості в цілому;
- *навчальна* – виражається в стимуляції та керуванні активністю дитини, у результаті якої в неї формуються певні знання, уміння і навички;
- *виховна* – проявляється в процесі цілеспрямованого формування гармонійно розвинутої особистості за допомогою спеціально розроблених і науково обґрунтованих засобів, форм і методів впливу. Виховна функція охоплює і керівництво взаєминами дітей з метою створення педагогічно доцільного, сприятливого мікроклімату для психічного розвитку кожної дитини;
- *функція психолого-педагогічної освіти батьків* – забезпечує єдність зусиль навчального закладу та родини, логопед виступає перед батьками і як пропагандист логопедичних і педагогічних знань. Без виховної, просвітницької роботи з батьками неможливо домогтися значних успіхів у формуванні особистості дитини.

Координує роботу шкільної команди представник адміністрації закладу, зокрема, директор школи, який потім може делегувати ці повноваження заступнику і долучатися до засідань команди у разі необхідності.

Серед управлінських функцій **керівника закладу** – організація та сприяння командній взаємодії фахівців, які забезпечують психолого-педагогічний супровід дитини; залучення фахівців на початковому етапі вивчення дитини та складання Індивідуальної програми розвитку, визначення напрямів розвиткової роботи; визначення (спільно з членами команди) необхідних технічних адаптацій та сприяння у їх забезпеченні; визначення і внесення за необхідності змін до розкладу занять, навчального плану; створення умов для проведення зустрічей членів команди; контроль над розробкою та виконанням Індивідуальної програми розвитку, забезпечення проведення зустрічей із членами команди для обговорення виконання Індивідуальної програми розвитку та прогресу дитини (щонайменше – кожні 6 тижнів), зустрічі з батьками для обговорення прогресу дитини.

Заохочуючи таку співпрацю вчителів, батьків і фахівців, керівнику навчального закладу необхідно:

- залучати до прийняття важливих рішень усіх членів групи, тоді ці рішення будуть знаходити загальне визнання і підтримку;
- визначити лідера команди, який став би модератором у обговоренні питань психолого-педагогічного консиліуму, який уміє дослухатися до думок інших (часто роль лідера бере на себе вчитель чи інший працівник школи);
- інформувати всіх учасників про конкретні завдання групи та методи співпраці;
- заохочувати всіх членів команди відповідально ставитися до участі в групі;
- запровадити із самого початку відкритий стиль спілкування між учасниками;
- визначити працівника, який буде вести протоколи засідань.

Отже, вивчення дитини з особливими освітніми потребами та динаміки її розвитку відбувається на рівні шкільної команди із залученням команди підтримки (олігофренопедагог, сурдопедагог, консультант міської психолого-медико-педагогічної консультації), які не є працівниками закладу. Результати вивчення обговорюються на психолого-медико-педагогічних консиліумах.

Консультативний супровід таких фахівців допомагає створити оптимальні умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Такий підхід виводить співпрацю між фахівцями на новий рівень задоволення потреб дітей із порушеннями психофізичного розвитку в природному оточенні дитини.

Соціальні перетворення і гуманізація освіти мають об'єднати систему спеціальної і загальної освіти, переорієнтуватися на використання наявних можливостей і ресурсів не лише для забезпечення корекційної складової освітнього процесу, а і для надання ефективною консультативною допомогою педагогам загальноосвітніх навчальних закладів, які працюють в умовах інклюзивного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів України з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» від 06.07.2010 № 2442 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2442-17>
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» від 5 червня 2014 року № 1324 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1324-18>
3. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 №2628-III [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 15.08. 2011 № 872 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>
5. Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 18.05.12 № 1/9-384 [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/
6. Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» від 25.09.2012 № 1/9-675 [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/32125/
7. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням» від 28.09.2012 № 1/9-694 [Електронний ресурс]: Режим доступу: mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-694.doc

8. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: Монографія / А. А. Колупаєва. — К.: Педагогічна думка, 2007. — 458 с.
9. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою / А. А. Колупаєва // Особлива дитина : навчання і виховання. — 2014. — № 2 (70). — 7 — 18.
10. Колупаєва А. А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі / А. А. Колупаєва // Особлива дитина : навчання і виховання. — 2014. — № 3 (71). — 7 — 13.
11. Alla Kolupayeva, Oksana Taranchenko, Elyana Danilavichute (2014), Special Education Today in Ukraine, in Anthony F. Rotatori, Jeffrey P. Bakken, Sandra Burkhardt, Festus E. Obiakor, Umesh Sharma (ed.) Special Education International Perspectives: Practices Across the Globe (Advances in Special Education, Volume 28) Emerald Group Publishing Limited, pp. 311 – 351.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Parliament of Ukraine (2010). Zakon Ukrainy «Pro vnesennya zmin do zakonodavchykh aktiv Ukrainy z pytan zahalnoyi serednoyi ta doshkilnoyi osvity shchodo orhanizatsiyi navchalno-vykhovnoho protsesu» [The Law of Ukraine «On Amendments to Legislative Acts of Ukraine on Secondary and Primary Education on the educational process»] (Decree No. 2442, July 6). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2442-17>
2. Parliament of Ukraine (2014). Zakon Ukrainy «Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrainy pro osvitu shchodo orhanizatsiyi inklyuzyvnoho navchannya» [The Law of Ukraine «On Amendments to Some Laws of Ukraine regarding the education of inclusive education»] (Decree No. 1324, June 5). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1324-18>
3. Parliament of Ukraine (2001). Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu» [The Law of Ukraine «On Pre-School Education»] (Decree No. 2628-III, July 11). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
4. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2011). Pro zatverdzhennya Poryadku orhanizatsiyi inklyuzyvnoho navchannya u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh» [On Approving the Procedure of inclusive education in secondary schools] (Regulation No. 872, August 15). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>
5. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2012). Instruktyvno-metodychnyy lyst «Orhanizatsiya inklyuzyvnoho navchannya u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh» [The tools letter «Organization of inclusive education in secondary schools»] (Regulation No. 1/9-384, May 18). Retrieved from http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/
6. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2012). Instruktyvno-metodychnyy lyst «Shchodo posadovykh obovyazkiv asystenta vchytelya» [The tools letter «Regarding the duties of assistant teacher»] (Regulation No. 1/9-675, September 25). Retrieved from http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/32125/
7. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2012). Lyst «Shchodo vvedennya posady vykhovatelya (asystenta vchytelya) u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh z inklyuzyvnym navchanniam» [Letter «Concerning the introduction of the post of counselor (assistant teachers) in secondary schools with inclusive education»] (Regulation No. 1/9-694, September 28). Retrieved from http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/31601/
8. Kolupaieva A. A. (2007). Pedagogichni osnovy integruvannya shkolyariv z osoblyvostyamy psykhophisychnogo rozvytku u zahalnoosvitni navchalni zaklady: Monographia [Pedagogical framework for integrating students with differences in psychological and/or physical development in regular learning settings: A Monograph], Kyiv, Pedagogichna dumka. (In Ukrainian).
9. Kolupaieva A. A. (2014). Inclusive education as a model of social organization. Exceptional child: teaching and upbringing, 2014, 2 (70), pp. 7 – 18. (In Ukrainian).
10. Kolupaieva A. A. (2014). The special education in Ukraine and modernization of the educational sector. Exceptional child: teaching and upbringing, 2014, 3 (71), pp. 7 – 12. (In Ukrainian).
11. Alla Kolupayeva, Oksana Taranchenko, Elyana Danilavichute. (2014)., Special Education Today in Ukraine, in Anthony F. Rotatori, Jeffrey P. Bakken, Sandra Burkhardt, Festus E. Obiakor, Umesh Sharma (ed.) Special Education International Perspectives: Practices Across the Globe (Advances in Special Education, Volume 28) Emerald Group Publishing Limited, pp. 311 – 351.